

מאי חנוכה? שואלת המטרה במסכת שבת דף כ"א ע"ב, שעל חג זה נאמר: בכ"ה הכסלו יומי דחנוכה
 תמניא אינון דלא למספר בהון ודלא להתענות בהון? ועל כך משיבה: פשוטו הירונים להיכל
 טמאו כל השמנים שבהיכל ונרשעה מלכות בית השמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן
 שהיה מונח בהנחמן של כהן גדול ולא היה בו להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים
 לשנה אחת קבעום ימים טובים בהלל והודאה עד כאן על חנוכה במקורות.

המעניין בדבר כי לא הגנו על הנסים של רבים בעד מעטים, גבורים ביד חלשים וטמאים ביד שהורים
 ורשעים ביד צדיקים וכו' אלא אך ורק משום שמצאו פך שמן שהור בביית המקדש שהיה רק ליום אחד וש
 ונעשה נס שדלק 8 ימים...

גם בספר השמונאים א' וב' מסופר כי עיקר החג הוא בגלל חנוכה המזכה אשר טמאו הירונים הוגבי
 שמונה ימים.

לחג החנוכה מספר שמות כגון: "חג האורים" "חג הנרות" שמות אלה אנו מוצאים בספרו של יוסף בן
 מתתיהו פמכונה יומאטוס פלאוויוס,

בפסיקה רבתי דק ב' מובא טעם אחר ושונה לחלוטין מה שבגמרא, להגיגת ימי חנוכה והוא אומר:

בשעה שניצחון בניו של חשמונאי כהן הגדול למלכות יון נכנסו לבית המקדש ומצאו שם שמונה שפודין
 של ברזל וקבלו אותם והחיקו בתוכם נרות. לפי זה יוצא כי שמונת ימי חנוכה כנגד שמונה השפודין
 של ברזל שהחיקו בהם נרות. רמז לכך אנו מוצאים במקום אחר במלמוד במסכת מנחות כ"ח ע"ב שם
 נאמר: "כדרך שעשו מלכי בית השמונאי שפודים של ברזל היו העשירו עשאוכל אקלל כסף חזרו והעשו
 והעשירו עשאו של זהב" נמא שבבית המקדש היחה פנורה של בית החשמונאים שהייה עשויה בהתחלת
 שפודים של ברזל.

2 דיבוי השמות והסמלים גרמו לכך שבמשך הזמן נשתכח הטעם האמיתי לקביעת החג והילצורך לנמק א
 אחר מחדש וכנראה שזוהי הסבה האמיתית לשתי השאלות שנשאלו בענין זה בהקופה מאוחרת: ומם ראו

לעשות חנוכה זו שמונה ימים? אלא בימי במלכות יון שנכנסו בני החשמונאי להיכל ובנו אז המזבח
 ושדרו בשיוצחקנו בו כלי שרת והיו מתעסקים בו שמונה ימים. והשאלה העיקרית למה מדליקים נרות
 בהנוכה? אלא בשעה שנצחו בנין של חשמונאי הכהן הגדול למלכות יון אקלל/אקלל/אקלל/אקלל נכנסו
 לבית המקדש מצאו שם שמונה שפודים של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות הפסיקה כמו שנאמא
 לעיל. במקורות אלה אין שם זכר לנס של פה השמן.

הנימקוים אלה לחג לא הניחו את דעת החכמים הואיל ולא היה בכוחם להלהיב את העם, המדוכא לאחר
 תורבן ארצו ואבדן עצמאותו המדינית. לקיים את החג להבא לדורות. דרוש היה טעם ונימוק משכנע
 אחר שימש יסוד לכל המנהגים, שהיו להם אז מהלכים בין העם בקשר עם החג. ושיהיה בכוחו לתת בי
 ביטוי לרגשות העם בימים ההם גם ביחס להלקי האומה, שנשארו בארץ וגם ביחס לאלה שהלכו בגולה
 וזה היה הנס הרעיון שההיסטוריה נעשית לא בכח ולא בחיל אלא ברוח השם. את הרעיון הזה מצאו
 חכמינו באגדה שמובאת במסכת שבת והיא: מאי חנוכה? על פך השמן שהיה בידו לדלוק יום אחד ודלק

החל (סני)

שמונה ימים, מלבד הרעיון הנעלה, הצפון באגדה זו, גדלה חשיבותה בעיני העם גם על ידי זה, שהיא נוחתת טעם אחר גם לקביעת החג שלמוג ימים וגם לאופן הגיגתו על ידי הדלקת הנרות ואמירן הללן והואיל וקבעו החכמים לברך כל ימי החג בשעת הדלקת הנרות לא רק על ההדלקה אלא גם ברכת, שעשה נסים לאבותינו ואם הנרות הם סמל הנס חייבים להעמידם במקום גלוי כדי לפרסם את הנס ואסור להשתמש באורם. ולא נאקרה דעתם של החכמים עד שקבעו בתקופת הגאונים "שהנרות הללו קודש הם" (בספרים האחרונים בית יוסף לטור אורה חיים, פרי הדש באר היטב ועוד. ישנם מנהגים רבים בימי החנוכה כגון שאוכלים מאכלי גבינה בספר, יהודית הנמנה על הספרים הגנוזים מסופר על מעשה הגבורה של האשה יהודית, אשר בעלות צבא אשור (הכונה לצבא פרס), על עיר מושבה, הפקירה את עצמה ויצאה אל האויב וביפיה הרב לקחה שבי את לב המפקד הולו) פרנס באישון לילה הסירה את ראשו מעליו ובוה גרמה למנוסת האויבים ולהצלת עיר.

המסורת קשרה מאורע זה עם מעשי החשמונאים ואף ראתה ביהודית את בתו של מתתיהו החשמונאי ואחותו של יהודה המכבי. ביהוד נפוצה מסורת זו בקרב יהודי איטליה מקום שפ הפך מעטה הגבוה של יהודית לסמל חג האורים (בדפנה האחרית של חנוכה מהמאה ה-16 מאיטליה מתוארת יהודית כשהיא נושאת הרב בימינה ובשמאלה ראש הלופורנוס. בסידור של האיטלקים מצוייר מן המאה ה-16 מתוארת יהודית לצד ברכת הנרות של חנוכה, כשהיא נושאת את ראש הלופורנוס ושם אותו בשק.

2 הסיפור היסטורי מימי בית שני באחד הספרים ההיצוניים שנכלל בהדגם השבעים בין ספרי המקרא ונצקבל בכנסיה הקאת ולית כאחד מכתבי הקודש: הנוסח של הספר נשתמר ביוונינית נוסחאות מקוטעו ומעובדות השתמרו בעברית בסיפורים מדרשיים מימי הביניים השני. באחד הסיפורים לאחר שהולופרנס שם מצור על הערים והצמא נתן את אותותיו ולאחר חודש גמרו זקני העיר בדעתם להסגיר את עצמם לאויב בעוד המשה ימים, בעיר בתולה גרה אשה אלמנה בש יהודית שהיתה מפורסמת ביפיה ובצדקתה וכנוצץ לה על החלטת זקני העיר היא פונה לראש העיר וגוערת על ההחלטה שלהם, אולם בלא לפרש את טיב המעשה שהיא עומדת לעשות היא יוצאת אל מחנה הולופרנס וקונה את לבו של הולופרנס ובשעה משתה כשנרדם מרוב יין שהיא השקה אותו, היא נוטלת את הרבו מטירה את ראשו מעליו לחוזרת לעירה. מות מפקד הטיל מבוכה ומהומה במחנה ואנשיו נורחים ונופלים בחרב ישראל. היהודים חוגגים את נצחונם ויהודית שרה שיר תהלה והו-דיה לשם והיא מהוללת בפי עמה. אחר כך היא יושבת בעירה בלי להנשא לאיש עד מותה בת 105 שנים.

2 באמנות נוסף לחנוכה והסידור האיטלקי מופיעה דמותה של יהודית וסיפור העלילה, ביהוד האפיזודה של ליל הריגתו של הולופרנס מופיעים הדיר באיקונוגרפיה (חורת הפסל) של האמנות הנוצרית בפסלים בשערי הכנסיות באיור ובפיסול וכן בספרות ובמוטיקה בסימבוליה הנוצרית מסמלת דמותה של יהודית את הכנסיה הלוחמת, בשירה בימי הביניים מסמלת יהודית את תהלתה של ירושלים ואת ישועתו של העם היהודי. ברורה זו היא מתוארת בפואימה אנגלו טאטטית עתיקה ובפואמות בגרמנית של ימי הביניים מן המאה ה-12. מעשה יהודית נזכר גם בקומדיה האלהית של דאנטה (המארץ שיר איקס). לפי הסיפור היא האכילה אותו גבינה וכן השקה אותו הרבה יין.

ישנם עוד מנהגים קצת מוזלים בימי חנוכה כדי לבלות את הקרבים בשמחה ובשעשועים נהגו לשחק בקלפים, ואף תלמיד חכמים לא ראו בזה איסור. כי לפי הלכה אסור לשחק בקוביה. הטעם להיתר זה אולי משום שמשחק זה הוא זכר למלחמת המכבים בימים ההם, אבל רבי לוי יצחק מברדיצב טחה בכל תוקף נהג המנהג זה. כדי לשעשע אף את הילדים המציאו להם משחק הסביבון והואיל והוא נפוץ מאוד, בקשו לפמקו דתי היסטורית: כי לפי מה שאנו אומרים בעל הנסים "להשכיח תורף" בזמן ההוא המדו כולם בעל פה ובאגודה אחת והיתה הגזירה שלא יתאספו במקום אחד אגודות אגודות מצאו החכמים בעת הגזירה עצה נפלאה כזוף שעשו משחק סביבון, לחראות את אויביהם, אך ימצאו שחקו במשחק הסביבון ולא למדו. ובהמצאה כזאת יכלו ללמוד וללמד. לכן נשאר המשחק לזכר הנס שבעבורו לא שכחו את תורה השם שעמדה לאבויתנו ולנו" (

נהוג היה בקהלות היהודיות במזרח אירופה לחלק לילדים בחנוכה מתנות כסף- מספר מטבעות- בתור "דמי חנוכה" או מעות חנוכה. מנהג זה הונצח ע"י ספורים שונים ויפים אצל, שלום עליכם ואחרים אולם בארצות המערב וביחוד בגרמניה היו נותנים לילדים בחנוכה מתנות יקרות ערך ולא הסתפקו במספר מטבעות כסף דבר זה בא בהשפעת חג המולד הממוך לחנוכה, שהאפיני בו הוא חלקת מתנות לקרובים ולמכרים ובמיוחד לילדים, ע"י מתנות הנכס ה רצו היהודים למנוע רגש קפוח אצל ילדיהם לעומת ילדי הנוצרים.

בירושלים היה נהוג לפני דור אחד שהתלמידים ומלמדיהם מתלמודי תורה הספרדיים יצאו לרחובות לאסוף תרומות וצרכי אוכל לסעודת חנוכה הם היו עוברים בחוצות העיר בזמרה ובפתח כל בית והנות היו שרים בלאדינו (השפה העממית של הספרדים) כגלקמן: הבס לנו שמן זית, יחנכם אלקים כפלים, הבו לנו קמה יוסיף לכם חיי נצח".

בזמרה היו נוהגים לשלוח למלמדים ולקרובים העניים עוגות ובתוכן מטבכ ות כסף וזהב, בתורכיה היו /להגים אלקא/ מכדי הקהלה הידית לעבור מבית לבית ולחלק לביבות לתושביה כתמורה קבלו "מעות חנוכה" לתמיכת עניי העיר.

עם תחיית הרגש הלאומי בארץ ובחו"ל ההדגשה בחג החנוכה מלחמת השחרור של המכבים, בימי החנוכה מקדשים לפעולה מוגברת למען הקרנות הלאומיים והנוער השונות נוהגות לערוך תהלוכות אורים העשויים להלהיב את הרגש הלאומי בקרב הצבור. מנהג חדש בארץ הוא מרוץ הלפידים מכפר מודיעין לערים ולישובים השונים.

את חג החנוכה נאמר שהגנו "לשנה אחרת" ולא בצורתה השנה עצמה, על כך אמר הרב קוק משום שכל פעם כשמתרחש נס פתאום צריך להמתין זמן מסויים ולראות מה יהיו המשכי ההתפתחות של הנס ומה יבמה ממנו שכן בתולדות עם ישראל כבר אירע^לפעם שלאחר השמחה הפתאומית, ששמחו בשעה שהיו בטוחים בנס שהתרחש ובישועה שבאה, צצה ועלתה האכזבה המעציבה, וראו עד מהרה כי השמחה

היתה שמחת שוא ובאה בטרם עת...